

10. DERS

Siyer'in Doğru Anlaşılmasında Tarihsel Bağlam

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ
حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ﴾

HİRA

- Kur'an'ın ve Siyer'in doğru anlaşılmasında esbab-ı nüzûlü ve nüzûl ortamını bilmenin faydaları nelerdir?
- "Sözün anlamı, sözün bağlamında saklıdır." Bunun sebepleri nelerdir?
- Bakara Sûresi, 189. ayet ekseninde dindarlığın ölçüsünü kim belirleyebilir? İnsanların kendi kafalarına göre bu konuda konuşmaları ne kadar doğrudur?
- Batı Dünyası'nın Kur'an ve Peygamber algısı hakkında neler söylenebilir?
- Batı'nın İslam'a yaptığı saldırılar karşısında savunmacı bir dil üzerinden onlarla mücadele etmenin sakıncaları nelerdir?

SİYER, CEREYAN ETTİĞİ ZAMAN, MEKÂN, KÜLTÜR, SOSYAL YAPI VE O DEVRİN ŞARTLARININ
SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPISI DİKKATE ALINARAK OKUNMALI, BUGÜNDEN HAREKET
EDEREK O GÜNÜ DEĞİL, O GÜNE GİDEREK O GÜNÜ OKUMALIYIZ.

Gerek Kur'an'ın anlaşılmasında gerek Siyer'deki bazı hadiselerin doğru kavranılmasında tarihî bağlamın dikkate alınmasının önemli bir yeri vardır. Nasıl ki, Esbabü'n-Nüzul'ü bilmek ayetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlıyorsa, nüzûl ortamı dediğimiz, hadiselerin cereyan ettiği tarihî bağlamın da anlaşılması, meselenin kavranılmasına ciddi oranda etki etmektedir. Somut bir örnek üzerinden bunu anlamaya çalışırsak Bakara Sûresi'nin 189. ayetini örnek olarak verebiliriz. Bu ayette Rabbimiz buyurur ki: **"Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları (ayın evrelerini) sorarlar. De ki: 'Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.' İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış,**

korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.”¹

Birçok önemli mesajı bizlere ulaştıran bu ayet, hem nüzûl sebebi, hem de nüzûl ortamı dikkate alınarak okunursa, ancak doğru bir şekilde anlaşılacak bir ayettir. Nasıl mı? O günlerde Araplar, kendilerini sosyal statü ve dini yapı açısından ikiye ayırırlardı: *Ahmes/Hums* ve *Hil*. Ahmes'e mensup olanlar, kendileri haremın asli sahipleri sayar, bundan dolayı da bazı ayrıcalıkları olduklarına inanırlardı. *Hillî* olarak sayılanlar ise, Kureyş'in dışında kalanlar, Harem bölgesine dışarıdan gelenlerdi. Ahmesîler, benimsedikleri inancın bir göstergesi olarak Haccın menasiklerinde *Hillî* olanlardan ayrı davranırlardı. Mesela; Ahmesîler, “*Biz Harem ehliyiz. Harem'den dışarı çıkmayız. Arafat'ta halk ile vakfe yapmak bizim kadrimizi düşürüyor!*”² diyerek, Arafat'a gitmez, sadece Müzdelife'de vakfe yaparlardı. Efendimiz (sas) bu yanlış âdeti peygamberlik gelmeden önce yaptığı haclarda bile uygulamamış, son Veda Haccı'nda ise fiili olarak ortadan kaldırmıştır. Bu konuda Sahâbe'den Cübeyr b. Mut'im şöyle buyurmuşlardır: “*Ben Resûlullah'ı peygamberlikten önce de, Arafat'ta vakfe yaparken gördüm. Kureyş ise Arafat'ta değil, cem' mekânında (Müzdelife'de) vakfe yaparlardı. Sadece Kureyş'ten, Şeybe b. Rebîa onlar gibi yapmazdı. (Arafat'ta vakfe yapardı.)*”³

Veda Haccı sırasında bazı Mekkeliler, Efendimiz (sas) de Kureyş'ten olduğu için Müzdelife'den ileriye gitmeyeceğini zannetmişlerdi. Ama Efendimiz (sas) Arefe günü sabah erken saatlerde, *Mina*'dan *Arafat*'a hareket etmiş ve bu kötü âdeti fiilî olarak da sonlandırmıştı.

Hillîlerden olanlar hac menasiklerini bitirip, evlerine döndüklerinde evlerine kapılarından girmek yerine, dindarlık adına zor olanı tercih ederek, güya takvanın bir nişanesi olsun diye evlerine bacalardan, arkalardan ya da duvardan açacakları deliklerden girerlerdi. Böyle yapmakla da Allah'a daha yakın olacaklarını, yani iyilik ettiklerini zannederlerdi. Ama inen ayet, bunun bir dindarlık işareti olmadığını beyan ediyordu.⁴

Ayetin indiği bu ortamı bilmek ve o ilk muhatapların durumlarına vâkıf olmak, görüldüğü gibi ayetin anlaşılmasının en önemli vesilesidir. Yine ilk bakışta, bu ayetin iki farklı konuyu bir arada zikretmesi de tam olarak anlaşılmamaktadır. Öyle ya, «ayın evreleri ile evlere kapılardan girin» emrinin ne alakası olabilir ki? Bu sorunun cevabı da ayetin nüzûl ortamındadır. Ayette ifade edilen, “**ayın evrelerinin ne olduğu**” sorusunun muhatabı bir peygamberdir. Aslında Yahudiler, ayetin indirilişinden önce bu soruyu Sahâbe'yi zor duruma düşürmek için sormuşlardı.⁵ Sahâbe, bu soruya cevap veremeyince, bunun üzerine de Efendimiz'e sorulmuştu. Soru soranların amaçları cevap almak değil, bilgisi olmadığını zannettikleri bir mesele üzerinden Efendimiz'i (sas) mahcup etmek, “*Peygamber olduğunu iddia ediyor ama bu sorunun cevabını bilmiyor*” demek içindi. İşte Rabbimiz, bu amaçla

¹ Bakara Sûresi, 2/189

² İbn Hişam, *es-Sîre*, c. 1, s. 211, 212

³ Vakıdı, *Kitabü'l-Meğazî*, c. 2, s. 452

⁴ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 40; Çetiner, *Fâtihâ'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, s. 68-70

⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 39

sorular soran zümreye, bir manada evlere kapılardan değil, bacalardan giren bunu da dindarlık adına yapanların haline benzetiyor, iki hastalığı bir arada anarak, tedavi etmek istiyordu.

Görüldüğü gibi bir ayetin anlaşılmasında nüzûl ortamını bilmenin ciddi bir etkisi vardır. Aynı şekilde Efendimiz'in (sas) hayatı içerisinde geçen binlerce meselenin anlaşılması, Siyer'in sayfaları içerisinde geçen hadiselerin tam olarak kavranması, olayların neş'et ettiği bağlamı iyice anlamaktan geçmektedir.

Bundan dolayı Siyer'den hakkı ile istifade edebilmek için şu üç tarihsel ortamı iyice öğrenmek gerekir:

- 1- HZ. PEYGAMBER ÖNCESİ ORTAM
- 2- HZ. PEYGAMBER'İN YAŞADIĞI ORTAM
- 3- HZ. PEYGAMBER SONRASI ORTAM

HZ. Peygamber'in (sas) dünyasına dair bu ortamları iyice kavradığımız zaman, İslam'ın nasıl bir muhatap çevresine söz söylemeye başladığını, aldığı tepki ve karşılıkları, bir toplumu nereden alıp, nereye ulaştırdığını, nasıl etkilediğini, hangi konularda zorlandığını, meselelere çözümler getirirken nelere dikkat ettiğini, yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde nasıl bir İslam cemaati oluşturduğunu, vefatının ardından yaşanan menfi ve müspet hadiselerin nelere sebep olduğunu ve daha onlarca meseleyi anlamış olacağız.

Ayrıca bir yönü ile *sözün anlamı, sözün bağlamında saklı olduğu için*, bağlamı anlamak, Kur'an'ın ve Sünnet'in beyanlarını doğru anlamamızı da sağlayacaktır. Dikkat edin, bugün başta Batı dünyası olmak üzere İslam'ı karalamaya çalışanların ve onların taraftarlarının malzeme olarak kullandıkları bütün meseleler, nüzûl ortamını veya Siyer coğrafyasını, kısacası tarihsel bağlamını ihmal ederek anlamaya çalıştıkları konulardır. Yirmi, yirmi beş maddeyi geçmeyen ve neredeyse 150 yıldır fırsat buldukça sürekli gündeme taşıdıkları bu meseleler, elbette İslam'ın o pak çehresine zarar vermeyecektir. Ama cahil ve propagandalardan etkilenen saf insanların İslam'la şereflenmelerine engel olacaktır. Bundan dolayı bizler, bir savunma refleksi ile onların saldırılarına cevap vermek için değil, değerlerimizi iyice anlamak, başkalarına da doğru bir şekilde anlatmak için bu meseleleri iyice öğrenmek zorundayız.

Bugün İslam düşmanlarının saldırı malzemesi olarak gündeme taşıdıkları belli başlı meseleler şunlardır:

- Miras paylaşımında erkeğe iki, kadına bir pay verilmesi
- İki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk sayılması
- Bir erkeğin dört hanıma kadar evlenebilmesi
- Kadının sosyal hayattan uzak tutulması ve erkeğe itaatinin boyutu
- Cariyelik ve kölelik meselesi
- Peygamberimizin (sas) çok evliliği
- Peygamberimizin (sas) küçük yaştaki hanımlarla evliliği
- Hırsızın elinin kesilmesi, zina edenin recm edilmesi gibi cezaların ağır oluşu
- Mürtedin hükmü
- İslam'ın şiddet üzerine bina edildiği iddiası...

Bunlar ve bunlara benzer tüm meselelerde, ortaya konan iddialar, bu konuları yüzeysel olarak ele almaktan, Kur'an'ın nüzûl ortamını ve Siyer coğrafyasını, zaman ve mekân olarak dikkate almadan yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Eğer 21. asırdan İslam'ın neş'et ettiği 6. asra bakılırsa, bugün insanların doğru kabul ettikleri nice hususların, o dünyada yanlış; o dünyada kabul gören nice meselenin ise bugün yanlış olduğu görülecektir. Mesela, o gün Hz. Peygamber'e (sas) karşı olan hiçbir muarız, yukarıda söylediğimiz meselelerden dolayı tartışmaya girmiyordu. Bilakis, o gün için devrim niteliğinde olan bazı adımlardan dolayı Hz. Peygamber'i eleştiriyorlardı. Onlar: *"Muhammed, kölelerimizle bizi eşit görüyor. Kadınları yüceltiyor. Sınırsız olan evlilik sayısını dört ile sınırlıyor. Mirastan payı olmayan anne, eş ve kız çocuklarına mirastan pay veriyor..."* gibi hususlarda Efendimiz'i tenkit ediyorlardı.

Burada şu hususunda altını çizelim ki, biz bazılarının İslam'ı karalamak için söyledikleri iddialarının hiçbirini ciddiye almıyor, Kur'an'ın ve Efendimiz'in dile getirdikleri her meselenin evrensel nitelikte ve mutlak doğru olduğuna iman ediyoruz. Ama İslam'ı dışarıdan biriymiş gibi okuyan, ya da modern hayatın baskılarından dolayı bazı meselelerde kendini savunmacı durumuna düşüren biri, o gün söylenen bazı hükümlerin belli hikmet ve illetlere bağlı olduğunu, dolayısıyla illetlerin değişmesi ile hükümlerin de değişebileceğini iddia edebilir. Böyle okuyan birine söylenecek sözümüz yok. Ancak İslam'ı mahkûm etmeye çalışan Batı zihniyetine söylenecek bir sözümüz var. Onlara deriz ki: "İslam'ı Miladi 6. asırda ortaya koyduğu bazı hükümlerden dolayı yargılıyorsunuz. Peki, siz 6. asrı ne kadar tanılıyorsunuz? İnsanlık o gün hangi noktada idi? İslam, o ilk muhataplarını nereden alıp nereye getirdi? Aynı zaman diliminde dünya coğrafyalarının üzerinde yaşayan Roma, Sasani, Mısır, Yemen, Hindistan ve Çin'de durum nasıldı?"

Göreceksiniz, hiçbiri bu sorulara doğru-dürüst cevap veremeyecektir. Çünkü özellikle Batı medeniyetinin temelleri sayılan Roma'nın, Miladi 6. asırdan 8. asıra kadar olan bölümü yok gibidir.⁶ İki asır onların tarihlerinde yaşanmamış bir haldedir. İslam karşısında aciz kalan bu sözde medeniyetler, içerisinde buldukları acizyetlerini tarihlerini gizleyerek örtmeye, kendi içine düştükleri hali kimseler fark etmesin diye de İslam'a saldırarak işi gölgelemeye çalışmışlardır. Ama İslam'ın hiçbir zaman böyle bir derdi yoktur, olmamıştır da... İslam'ın açıklanınca mahcup olacağı hiçbir meselesi, söylenenince utanacağı hiçbir hadisesi yoktur. Hal böyle olunca bizim değerlerimizi daha iyi öğrenmek, daha doğru kavramak zorunluluğumuz vardır.

Bu zorunluluğun önemli bir ayağı olarak Kur'an'ın nüzûl ortamını ve Siyer coğrafyasını tanımak ve özellikle bu üç ortamın öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştik. Şimdi bu üç ortamda neleri öğrenmeliyiz sorusuna cevaplar verelim.

1. HZ. PEYGAMBER (SAS) ÖNCESİ ORTAM

Bu ortama Cahiliye dönemi deniyor. Bu dönem, İslam öncesi dönem olduğu için insanlar, Allah'ın kendilerine yükledikleri vazifenin ötesinde başka bir hal üzere yaşıyorlardı. Şirk

⁶ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, s 27 .

hayatın tamamını kaplamış, haksızlıklar, zulümler, haddi aşmalar sınır tanımaz bir boyuta ulaşmıştı. Bu Cahiliye hayatını tanımak, İslam'ın değer ve kıymetini daha doğru bir şekilde takdir etmeyi gerektirecektir. Hz. Ömer'e nispet edilen bir sözde dendiği gibi: “*Cahiliye'yi tanımayan, İslam'ı tam anlamı ile anlayamaz!*”⁷ Böyle olduğu için bizim İslam öncesi ortamı her boyutu ile öğrenmek, Hz. Peygamber'in, peygamberlik öncesi yaşadığı ortamı kavramak zorundayız. Bu ortama dair şu hususlar iyice öğrenilmelidir:

- 1- Coğrafi konumu
- 2- İklim şartları
- 3- Tarihsel birikimi ve bunun önemi
- 4- Sosyal, kültürel ve dini yapısı
- 5- Kullanılan dil ve bu dilin seçilme nedenleri⁸

Siyer coğrafyasının bu hususiyetleri iyice öğrenildiği zaman, nübüvvet ve risalet mesajlarının nasıl bir ortamda neşet ettiği anlaşılacak, bağlam kavrandığı için de bugün anlamakta zorlandığımız nice mesele daha iyi anlaşılacaktır.

2. HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) YAŞADIĞI ORTAM

Efendimiz'in (sas) doğumundan başlayarak Peygamber olacağı zamana kadarki kırk yıllık süreç iyice anlaşıldıktan sonra, yirmi üç yıllık peygamberlik süreci yaşadığı ortam ile beraber anlaşılmalıdır. Özellikle Efendimiz'in (sas) on üç yıl Mekke'de kendi kavmi ile olan münasebetleri, onların kültürel birikimlerine karşı tutumu, hâkim düşünce olarak şirk meselesi ile mücadelesi, ilk yıllarda Hristiyanların bulunduğu bir belde olan Habeşistan'a gönderilen Müslümanların oradaki durumları, Medine'ye hicret ettikten sonra müşrik Araplarla olan ilişkiler ve bölgenin diğer sakinleri olan Yahudilerle kurulan bağlar ve ortaya çıkan ilişkiler iyice gözden geçirilmelidir. Hz. Peygamber'in (sas) Hicretin 6. yılından sonra civar beldelere gönderdiği davet mektupları, muhataplarına göre yazılan mesajlar, İslam'ın gücü bölgede yayıldıktan sonra ortaya çıkan yeni bir zümre olarak münafıklarla olan münasebetler, Efendimiz'in yaşadığı ortamın anlaşılmasında önemli hususlardır. Tüm bunlarla, Hz. Peygamber'in nasıl bir dil/üslûb kullanarak mücadele ettiği, yirmi üç yılın sonunda ilk halife olan Hz. Ebû Bekir'e nasıl bir devlet emanet ettiği her boyutu ile gözler önüne serilmelidir ki, mesele daha iyi anlaşılabilir olsun ve özellikle bizim dünyamıza verdiği mesajlar gün yüzüne çıkarılmış olsun.

3. HZ. PEYGAMBER (SAS) SONRASI ORTAM

Yirmi üç yılın sonunda o coğrafyanın geldiği nokta iyice tespit edilmelidir. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti ile başlayan o yeni sürece, tepkiler, irtidat hareketleri, İslam coğrafyasındaki hareketlilik iyice analiz edilmelidir. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in tüm bunlarla nasıl mücadele verdiği, iki buçuk yıl gibi kısa bir zaman diliminde ortaya çıkan onlarca meseleyi nasıl çözdüğü, kendinden sonraki Halife olan Hz. Ömer'e nasıl bir yönetim miras bıraktığı iyice

⁷ İbn Teymiyye, *Minhâcî's-Sünne*, c. 2, s. 398

⁸ Bu başlıklar, ilerleyen derslerde müstakil konular olarak detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

anlaşılmalıdır. Hz. Ömer'in on buçuk yıl sürecek olan hilafet süreci de aynı şekilde ele alınmalıdır. Onun fetih anlayışı, adalet meselesinde cihana bıraktığı derin iz, sadece dostları değil, dost-düşman herkesi kendisine hayran bırakan idare sistemi iyice öğrenilmelidir. Üçüncü halife olan Hz. Osman'ın on iki yıl sürecek hilafet süreci de her boyutu ile incelenmelidir. Ortaya çıkan sıkıntıların kaynağı iyice tespit edilmeli, Hz. Osman'ın şehadeti ile neticelenen o elim hadiseler ibret nazarı ile okunmalıdır. Gizlemenin, kimselere fayda vermeyeceği bilinci ile birilerini yüceltme veyahut alçaltma adına değil, anlama ve ders çıkartma adına okunmalıdır. Hilafet sürecinin son halkası olan Hz. Ali ve Hz. Hasan da aynı şekilde okunmalı, bir kardeş kavgası olan Cemel bu nazar ile incelenmeli, hilafetin saltanata karşı bir mücadelesi olan Sıffin iyice tetkik edilmeli, cehaletin insanı nerelere vardiacağı konusunda acı bir örnek olan Haricilerle mücadele gözden geçirilmeli, Hz. Hasan'ın hakkı olmasına rağmen ümmetin birliği ve vahdeti adına hilafetten feragati iyice kavranılmalıdır.

Hz. Peygamber (sas) sonrası ortamın birde şu boyutunu irdelemek zorundayız: Dinin intikal ve muhafazasında kilit bir rol üstlenen Sahâbe neslinin, Hz. Peygamber'den sonra İslam'ın sonraki nesillere aktarılması konusundaki hassasiyetleri ve çabaları iyice anlaşılmalıdır. Bir hadisi doğrulatma adına ortaya koydukları çabaları, bir meselenin doğru anlaşılması adına nasıl bir titizlik sergiledikleri, canları pahasına dini savunma adına neler yaptıkları, atlarının üzerinden inmeyip, bir ömür insanlara İslam'ın mesajlarını ulaştırmak için nasıl çırpındıkları iyice öğrenilmelidir.

Tüm bunların anlaşılması, Hz. Peygamber'in (sas) cihana bıraktığı mesajların doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Siyer'in coğrafyasını bu özellikleri ile tanımak, o günün şartlarının oluşturduğu sosyo-psikolojik alt yapıyı dikkate alarak okumak, "neden, nasıl, niçin, ne zaman, nerede?" sorularını sorarak cevaplar bulmak, bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumak, asıl istifadeyi ortaya çıkaracak, bu da hem meselelerin doğru anlaşılmasını, hem de şu an karşılaşılan sorunların çözümüne vesile olacaktır.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Siyer coğrafyasının özellikleri hakkında neler söylenebilir?
- "Cahiliye'yi tanımayan, İslam'ı da tam anlamı ile anlayamaz!" Neden?
- Nüzûl ortamının sosyal yapısı ile bugün arasındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?
- "Bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumalıyız." sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- Hadiseleri anlamada; "ne, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin?" sorularını sorup, cevaplar aramanın faydaları nelerdir?

SUFFA

- SİYER COĞRAFYASINI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN NEŞET ETTİĞİ O ORTAMI İYİCE TANIYABİLESİN, MESELELERİ DOĞRU BİR TEMEL ÜZERİNE KURABİLESİN.
- CAHİLİYE DÖNEMİNİ HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN DEĞER VE KIYMETİNİ İYİCE ANLAYABİLESİN, BİR TOPLUMUN NEREDEN NEREYE GELDİĞİNİ DAHA İYİ KAVRAYABİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) YAŞADIĞI ORTAMI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, MUHATAPLARINLA DOĞRU BİR USÛL VE ÜSLÛP ÜZERE İLETİŞİMİ DEVAM ETTİREBİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) SONRASINDAKİ ORTAMI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN İNSAN DEĞİŞTİRME VE TOPLUMU DÖNÜŞTÜRME POTANSİYELİNİN GÜCÜNÜ İYİCE KAVRAYABİLESİN.
- SİYER'İ DOĞRU ANLAMAK İÇİN O GÜNÜN ŞARTLARININ OLUŞTURDUĞU SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPIYI İYİCE ÖĞREN Kİ, BUGÜNÜ DOĞRU OKUYABİLESİN, SORUNLARA İSABETLİ ÇÖZÜM YOLLARI BULABİLESİN.